

Kálvinista és katolikus térítgetés a XVII. és XVIII. százban.

Az 1552. évi XV. törvényben Erdély bevette az újított vallást. Ez időtől fogva a vallásszabadság mind inkább kifejlik. 1564. a Kálvin-hit, 1568. az unitárizmus s az igehirdetés legteljesebb szabadsága törvényesítették. S bár a Báthoriak a jezsuitákra hallgattak, a kik szívesen oldották fel őket bűneik köteléből, még az 1594. olasz divatu vérfürdő után is az országrendei a következő évi országgyűlésen így biztosították a lelki szabadságot:

„Ki-ki azon hitet vallja, a melyet akar s ha akarja Religióját változtatni, *szabadságában léssen.*“

A Báthoriak kedvelt jezsuitái azután is minden lehet módon zavarták a protestáns egyházak lelki békéjét, de Bocskai megismerve a lelküket, mint a haza, a nemzet és hit árulóit, kiűzte őket az országból: menjenek igazi urok kegyelmébe. A Bocskait nem követő utolsó Báthori rabló módjára bánt el a szászokkal és az unitáriusok egyházi javaival. Az őt trónra segítő hajduknak megesküdt, hogy kiirtja Erdélyből a más-hitűeket. Bűneit végre saját hajdui torolták meg. A hitszegő fejedelmet szolgái rút árulással végezték ki a világból.

A Báthorit felváltó Bethlen, ki szüntelen csak a Károli hibákkal telt bibliáját olvasgatta, bár nem mindenütt értette, öregedő korában még azt is eltúrte, hogy az orthodox papok még a fejedelmet is megnyergeljék. Zaklatta, mikor reá ért, a leghivebb szombatosokat s gyengítette, a hol hozzá fért, az unitáriusokat.

I. Rákóczi György is megalkudott orthodox bigott papjaival. A mit elkövetett a lelki rabságra vert szabadelvűekkel szemben, azt nem lehet botránkozás nélkül hallani. Szombatos anyának köszönnévén életét, egész életének legnagyobb gondja a szombatosok megtörése s minden vagyonuk elkobzása volt. Számúzte Thoroczka Máté jeles püspökünk nejét, leányát, kiknek egyetlen

bűnük, hogy oly férjük és apjuk volt, ki nem tetszett Kálvin híveinek. Fiát, ki Jézust embernek vallotta, megköveztették Mózes és Melius próféták kegyes törvénye szerint. Utóda is, II. György, annyira ment a hitszegések bünterén, hogy az egész világ gyűlöletét maga ellen zuditotta. S a két nemzedéktől szerzett s Sárospatakra egybehalmozott erdélyi kincsek a feneketlen jezsuita zsebekben tüntek el Báthori Zsófia özvegy fejedelemasszony Mária-imádó kegyességéből.

Az óriásnak termett Apaffinak egész országos gondja is csak annyira terjedt, hogy az unitáriusok ki ne nyissák a szájukat s ne hogy bár egy sort kinyomtassanak. Pedig ezeknek vezérférfiai eszközölték ki a Kálvin szektájának 1564—8—71-ben a vallásszabadságot.

A kimult Apaffi élheterlen fia és utódának első gondja az volt, hogy a száz év óta nyomorgatott egyháztól kérjen kölesönt. A süvegét Mező-Bodonban ágy alá csapott fejedelmecske bukása után a katolikus uralkodók uralma alatt eleinte a régi törvényes szabadságban élhettek hitfeleink. A katolikus kézre átengedett régi akadémiájuk helyett a főtérre, nagytemplomukkal átellenben új főiskolát építhettek a kormány kialakultt segélyével. Nagy költséggel sajtót is hozathattak s a száz év óta eltiltott vallásos tan- és énekeskönyveiket kinyomtathatták, régi hitelveiket is szabadon hirdették s jó ideig szabadgondolkozásukért nem zaklatták fej- és jószágvesztéssel még lelkészeiket sem.

I. Lipót 1691. dec. 4.-én kiadott diplomájában megerősítette Erdély vallásszabadságát. Már az 1-ső pontban kimondta: „az országban bevett vallások ügyében semmi változás nem történik.“ A betelepült katolikus klerus nem elégedett meg azonban az ily egyenjogúsággal, mindenütt elsőnek kezdte feltolni magát. Térítő s csakhamar hódító eljárását a világi hatóság is támogatta alattvalókhöz illő készséggel.

1716-ban III. Károly Mártonffi püspököt a gubernium első tanácsosának tette meg a választás mellőzésével. Gyulafehérvárról csakhamar kiűzték a reformátusokat, kolozsvári piaczi templomukból, egyházi birtokaikból is az unitáriusokat. Az ország pénzén tartott katonákat a protestáns egyházi javak erőszakos elfoglalására használták fel.

Mária Therézia is minden hatalmával terjesztette a neki

szolgálni kész catholicismust. Apja 1731. ápr. 6. kiadott rendeletét 1742. dec. 24. megerősítvén, már uralkodása elején eltörölte a prot. vallás törvényes jogait. Nemesak Magyarországot, de a prot. Erdélyt is a másik Máriának akarta áldozatul hozni. Szép maga minden kitalálható módon apostasiára csábította a protestánsokat. Évdíj, hivatal, s grófi, bárói czimek, kamarásság s a császári udvar cselédségének kitüntető tisztségei adattak jutalmul az ily fényes dicsőségre vágyódó hitelhagyottaknak.

A mi ezeknél megdöbbenőbb, annyira elaljasult a szent térítés, hogy a felségsértést is s más nem kevésbé gonosz büntetteket kegyelemmel jutalmazták, ha a bűnös az üdvözítő kath. hitre tért. Már életében üdvözülhetett az ilyen, szűz Mária kegyes jótékonyágából.

Borzasztó büntetéssel lakoltatták ellenben a kath. hiteretnek elhagyóit. Inséges börtön s még inségesebb vagyfonosztás és száműzetés fenyegette őket s fosztotta meg minden földi javuktól.

Az 1749. jan. 17-én kiadott, többszörösen megújított, sőt ki is bővített pogány szellemű kir. rendeletet újra leküldte a vénülő királyné, kit csak alattvalóinak szentes nyomorgatása üdvözített. Meghagyta az erdélyi bigott szinkatholikus kormánynak a következőket:

Nagykoruak a római szenthit elhagyásáért 4—6 hétre tömlöczbe vettessenek. Azalatt, hogy lelkök is eléggé szenvedjen, oktassák őket a kath. igazságokra. A kik megátalkodottak, ha nem nemesek, a piaczon, templom vagy megyeház előtt 25 botot kapjanak, hogy megtérjenek.

A prot. térítőik társaikkal együtt Erdély határán kívül fekvő várakban közmunkával sanyargattassanak 2—3 évig, azután örökre száműzessék az ilyen. Ha másodizben (?) így vétkeznek, vagy első izben is sokat s egész községet csábítottak el, — halállal büntettessenek.¹

A jézsuiták már nem gyönyörködhetek ez intézkedésben; de szellemük fönmaradt a bécsi udvarban. Mária Therezia nagy gonddal ügyelt még arra is, hogy a gazdag prot. nők kath. férjeket boldogítsanak. Az ilyeneket néha kiragadva családi körükből, klastromokban neveltette, hogy később annál bizto-

¹ V. ö. Protest. egyháztört. monographiák 180. 181. l.

sabban kezére kerüljenek. 1751 aug. 15-én azt is elrendelte, hogy kath. féllal csak római pap előtt köthetnek házasságot. Természetesen olyan reversalisadással, hogy a gyermekek csakis katolikusok lehettek.¹

Csömör fogná el ma az olvasót, ha a brutális eljárás kegyetlen lealázását megismerné, melylyel báró Wesselényi gyöngye, de új vallásában megtántorithatatlan nejét a visszatérésre kényszeríteni akarták. Meg van ez, -- bár nem kellő hiven, a Prot. Egyháztörténeti Monografiák I-ső kötetében. Emlékezzünk vissza még arra is, mily farizeus szenteskedő szinleléssel tiltja el Thérézia királynénk Erdélyben a más vallásu templomoknak már atyja idejében divatba hozott erőszakos elfoglalását s jutalmat nyertek mégis az ily elfoglalók. Pár éve közölte folyóiratunk egyháztörténeti rovatában e bölcs rendelkezést, melynek meg nem tartását oly szívesen honorálták kath. nagyjaink. Ker. Magvetőnk egyik évfolyamában olvashatjuk Sinfalva régi templomának erőszakos elfoglalását is a Dindár-család egy tagjától, ki új földie nyomorgatásában keresett hazafiui érdemeket. Rava, Várfalva s más ilyen népes községekből kiverték a magyarul sem tudó római és csak rontani tudó térítőket. Ám a kath. hatóság részrehajlásával még Abrudbánya ősrégi templomát is sikerült egy Bécsben megkeresztelt s aranylánczczal fölékesített unitárius hitehagyottnak elfoglaltatnia. Az ország törvényeinek letiprásával ki törődött volna, ha azokat szent ezélből, szűz Máriák imádásáért, császár és pápa kedvének kereséseért veszik semmibe.

Az ilyesmit szégyelni látszó József császár, ki maga is joptalanul fosztotta ki a kolduló barátokat Dáriusra emlékeztető összekapart kincseikből, a jézsuita Habsburg gyóntatók vétkeül tulajdonította az ily pogány fosztogatást is. Már Bocskaink s előbb az erdélyi rendek, hazaárulóknak tartották ezeket. Zrinyi a költő és Rákóczi Ferencz fejedelem megvetették nyiltan a kath. egyház e rendjét, kiket Jézusról neveztek el a világ elámitása kedvéért. Maga József császár a jézsuita rend feloszlátásakor nyiltan megirta két levelében, hogy ezek magának a kereszténységnek voltak elárulói.

¹ V. ö. Protest. egyháztört. monographiák 180. 181. l.

Egyháztörténelmi adatok.

CLXX—CLXXI.

Bazédi elpusztult leányegyházunk történetéhez.

A Székely Oklevéltár VI. kötete I. Rákóczy Györgynek egy 1634 februárius 7-én kelt rendeletét közli,¹ a melylyel Apánagyfalusi Apaffy György elnöklete alatt bizottságot küldött ki a marosszéki *Bazéd* és *Nyomát* falukba a hitszakadás miatt dúló villongások lecsendesítésére. A bizottság feladata volt a faluk lakóinak kihallgatása s az, hogy az ország törvényei szerint a templomot és a papi házat a népesebb félnek ítélje oda. Az ítélet eredményét csak abból következtethetjük, hogy a XVII. század további folyamán — úgy, mint addig — az unitáriusoknak Nyomát anyaegyházuk maradt, Bazédon pedig filiájuk állott fenn. Az előbbi községben a reformátusoknak is volt leányegyházuk, mely Baczkamadarashoz tartozott, míg Bazédot a marosközi református esperesség nagy matriculája *Felénél* csupán odavetőleg, egy XVIII. sz. elejéről való két soros bejegyzésben említi, midőn azt mondja, hogy „a bazédi harangot elvitték a szabédiak, mely felei ecelésiához való volt”.² E följegyzés mutatja, hogy a haranghoz valami alapon a reformátusok is igényt formáltak s így valószínűnek tarthatjuk, hogy az 1634-iki bazédi villongás köztük és az unitáriusok közt folyhatott. Bazéd azonban kétségtelenül unitárius leányegyház maradt 1634 után is egy darabig. 1645 márczius 6-án Boér György ott egy földet hagyott az unitárius egyháznak, melynek dézmája a templomhoz járt.³ 1655-ben pedig a filia a szabédi anyaegyházzal perlekedik. Az alább közlendő egyesség eléggé feltünteti, hogy

¹ Szék. Okltr. VI. 127—28. l.

² A marosközi ref. esperesség nagy Matriculája 401. l.

³ A marosközi unitárius esperesség Matriculája 182. lapjáról.